

er sigende for Blumenbergs fænomenologi. Mens både Husserl og Heidegger er interesseret i „sagen selv“, ganske vist med den betydelige forskel at vi hos førstnævnte selv skaffer os adgang til sagen, mens vi hos sidstnævnte andægtigt er henvist til værens eventuelle gunst, så forskylder Blumenberg interessen hen imod spørgsmålet om, hvor vi kom fra, inden vi eventuelt måtte komme til „sagen selv“. At vi her ikke har „sagen selv“, betyder imidlertid ikke, at vi ikke har sagen, men blot at vi kun har den i dens uendelige variationer, i dens omstændelige fænomenologiske omskrivninger, indspundet i dens horisonter, historier og digressioner, i dens symbolske former, i dens hermeneutiske receptioner og metaforiske repræsentationer - men ikke *selv*. Om dette ”kun” er et beklageligt deficit eller en human gevinst, er det spørgsmål, hvor vandene skilles. Herom skriver Blumenberg: ”*Det realistiske recidiv er formentlig ubændigt, en fristelse, der sågar optræder på filosofiens sublime højder: Husserls >til sagen selv!< var uden tvivl ligeså passende som farligt. Passende i slutningen af det århundrede, der til det yderste havde gjort sig nøgternt ved de store systemer og deres relikter; farligt som et løfte om en umiddelbar omgang med realiteterne selv, uden deres historie, deres sprog, uden deres begreb.*” (p. 238).

Kasper Lysemose

Det meningsfulde liv - reloaded

Det meningsfulde liv, red. Cecilie Eriksen, Aarhus Universitetsforlag 2003, 316 sider, 198 kr.

Det er først og fremmest individualismen og individualismens manifestationer såsom endeløs selvudvikling og oplevelsesfetisering, der udfordres af kritisk refleksion i antologien *Det meningsfulde liv*. Herligt forfriskende! Og ikke mindst tiltrængt med fagligt kvalificerede bud på mening og det menneskelige liv, som kan udgøre et alternativ til personligheds- og selvudviklingsindustriens selvsving, som også med et Ulrich Beck udtryk benævnes svarindustrien i antologien.

Unge forskere fra forskellige akademiske discipliner som litteratur, psykologi, filosofi, lægevidenskab, teologi, naturvidenskab og samfundsvidenskab giver i antologien deres bud på, hvorledes man kan tale om det meningsfulde liv ud fra deres respektive fagtraditioner. Overordnet fortjener projektet uden tvivl ros. Det fremgår klart, efter en gennemlæsning af introduktionen til antologien, som er forfattet af Cecilie Eriksen (cand. mag. i filosofi, AU) og Svend Brinkmann (cand. psych. og ph.d.-studerende ved Psykologisk institut, AU), at ansporingen til projektet om *Det meningsfulde liv* er at finde i den ”peek & rush”-oplevelseskultur, som forfatterne mener at befinde sig i – og som de mener, er stærkt problematisk. For

i denne kultur er det udelukkende følelser og personlige præferencer, der skal tilføre vores liv mening og værdi. Her bliver det gode og meningsfulde liv et liv fuldt af spændende *oplevelser* – og, kunne man tilføje, stærke *følelser*. I denne Oplevelsernes Tid, som de benævner vores samtid, er mottoet ”Alt nyt er godt nyt.” Jeg lever kun et meningsfuldt liv, hvis jeg hele tiden omgiver mig med forandring og afveksling, så en ny oplevelse kan erstatte den foregående, og jeg kan hengive mig til den kontinuerlige strøm af forskellige følelser, som jeg derefter kan pille i. Følelserne, som jo som bekendt er flygtige og foranderlige, fungerer som kompas i denne kultur. Med følelserne som kompas bliver verden til den *indre* verden. Og netop dette er antologiens forfattere, på hver deres måde, enige om er et stort problem med en lang række uheldige konsekvenser for både samfund og individ.

Forbrugerismen og det konstante krav om fleksibilitet kædes i introduktionen sammen med oplevelseskulturen. Og ideen om, at vores oplevelsesliv skal danne baggrund for al mening i tilværelsen betegnes af introduktionens forfattere som fortvivlet og forkert. Antologien er således først og fremmest et kulturkritisk projekt og spørgsmålet om det meningsfulde liv positioneres i en kritik af oplevelseskulturen. Oplægget til antologien består da i at understrege vigtigheden af at spørge til, hvad et meningsfuldt liv er, og at forsøge at

gøre det ud fra andre kriterier end ”mig, mine følelser og mine oplevelser.” Der er således tale om, at det meningsfulde liv her *reloads* i mere end een forstand. Først og fremmest som en tematisk aktualisering af det meningsfulde liv forstået som en gammel travet, der her lades op på ny og dernæst som en slags omladning af selve spørgsmålet om det meningsfulde liv, som forsøges vristet fri af selvudviklingens monopolisering af spørgsmålet. Med andre ord forsøges begreber som forpligtethed og sammenhæng aktualiseret. Spørgsmålet om det meningsfulde liv må stilles i lyset af objektive faktorer, som Eriksen og Brinkmann forstår som eksempelvis slægt, kultur, sprog og historien. Og det lykkes de to forfattere at lægge op til en diskussion og refleksion af det meningsfulde liv på ”ydre” præmisser, også uden at falde til etnocentriske misforståelser af universalisme.

Antologien er således højaktuel og ikke mindst flot udarbejdet. Den er derfor værd at læse, også for andre end akademikere, som måske indimellem vil savne uddybning og argumentation, for bidragene varierer i intensitet. Antologien er i sine fremstillinger rettet mod en bredere offentlighed, hvilket temaet taget i betragtning synes rigtigt disponeret. Formidlingsarbejdet er til tider imponerende, særligt når forfattere som Brinkmann forsøger at aktualisere psykologien som *Phronesis* eller Lise Gormsen (cand. med. og studerende

ved masteruddannelsen i Humanistisk Sundhedsvidenskab og Praksisudvikling, AU) leverer en stærkt funderet kritik af den evidensbaserede medicin og argumenterer for en indarbejdning af et mere holistisk billede af patienterne i lægevidenskaben. Disse velkomponerede artikler er blandt andet forsøg på at udrede og tydeliggøre komplekse videnskabsteoretiske problemstillinger men formår at gøre det klart og koncist, så det er en fornøjelse at læse dem.

Upåagtet at de forskellige bidrag varierer i intensitet og faglig styrke holder de sig dog indenfor generelt videnskabeligt acceptable rammer. Dog er der et enkelt bidrag, som forvirrer læseren. Birgitte Graakjær Hjort, ph.d. og nuværende sognepræst, repræsenterer teologien i sit bidrag om det meningsfulde liv. Og i overensstemmelse med resten af antologien forventer man som læser, at artiklen i sine refleksioner over det meningsfulde liv repræsenterer teologien som *akademisk disciplin*. Og denne forventning taget i betragtning synes det som om, at der er for meget præst og for lidt ph.d. i bidraget. Der er ikke nogen klar tilkendegivelse af, hvorvidt Graakjær Hjort henvender sig som ”religiøs leder” eller som teolog, hvilket har den konsekvens, at man indimellem kan savne egentlig faglig og videnskabelig konsistens - ovenstående forventning taget i betragtning endnu engang. Der er ikke noget skarpt skel mellem meningstilkendegivelse, som klinger à

la kristen forkyndelse: præsten som forkynder af det kristne budskab, og videnskabelig fremlægning funderet i teologisk metode: teologien som en videnskab om menneskets gudstro. Graakjær Hjort stiller afslutningsvist i sit indlæg en række spørgsmål, som skal fungere som oplæg til debat: blandt andet hvordan kristendommen som religion kan og bør udformes i et moderne, individualistisk samfund. Problemet er bare, at Graakjær Hjort med al tydelighed har taget stilling, og hendes holdning gennemtrænger artiklen. På grund af sin omfattende kritik af samtidens individualisme og sin ukritiske fremhævelse af den kollektivt orienterede struktur, hvor den enkelte person er afhængig af gruppens idealer, meninger og forventninger og i øvrigt internaliserer disse, er der ingen tvivl om, at Graakjær Hjort vil foretrække kollektivformen som samfundsstruktur. Hun henter sin inspiration fra de antikke middelhavskulturer og Paulus samt ”visse” indvandrergrupper i det aktuelle Danmark. Som læser får man uundgåeligt det indtryk, blandt andet fordi Graakjær Hjort gentagne gange betoner individualismen som *tab* i forhold til kollektivformen, at Graakjær Hjort ønsker at opløse den aktuelle individualisme til fordel for en kollektivform. Vel at mærke en kollektivform, hvor den kristne mening skal danne forbillede, og hvis etiske præmis for adfærd automatisk vil være ære og skam, da disse, ifølge Graakjær Hjort, naturligt hører med

til kollektivformen, da denne form i sagens natur handler om fællesskabets bedste. I dette fællesskab skal vi altså glædes sammen, sørge sammen og lide sammen. Her skal vi med forbillede i Paulus gå i døden for hinanden, og du skal udøve den funktion, som fællesskabet nu engang tildeler dig og ikke ønske, hvad andre har. Den uklarhed, der præger Graakjær Hjorts artikel, er det imidlertid ikke sikkert kun kan bebrejdes forfatteren. For er hun inviteret til at skrive i antologien iført præstekjole og ikke den akademiske uniform, har hun jo naturligvis formuleret sig som præst og ikke teolog. I det tilfælde skulle de redigeringsansvarlige måske have udsendt invitationer med ”dress code”, så man kunne have undgået, at en artikel faldt udenfor kontekst. Men uanset hvor problemet har sin rod, opstår der forvirring for læseren, da konceptet i antologien, som før nævnt, består i refleksioner over det meningsfulde liv ud fra forskellige *akademiske discipliner*. Og i dette lys anmeldes samtlige artikler og her glimrer en videnskabelig redigering af Graakjær Hjorts artikel ved sit fravær.

Man kan lade Peter C. Kjærgaard (ph.d. og adjunkt ved Institut for Idéhistorie, AU), som skriver artiklen om naturvidenskaberne, svare på Graakjær Hjorts artikel. Efter at have argumenteret for, at det er grundlæggende, at vi i dag, for at kunne være med til at definere det meningsfulde liv, er nødt til at kende til videnska-

ben, dens arbejdsmåder og områder, skriver Kjærgaard, at hvis vi ikke orienterer os i dette felt: ”[...] vil vi i fremtiden på tilværelsens vigtigste spørgsmål være lige så meget overladt til andres autoritet, som man tidligere har været til præsternes. Det kan ikke være meningen. Heller ikke med livet” (p. 277.)

Faktisk fungerer både Kjærgaards artikel om naturvidenskaberne og Christian T. Lystbæks (stud.mag. i statskundskab og filosofi, AU) artikel om samfundsvidenskaberne som indsigelser mod den forløsning fra den moderne individualisme, som Graakjær Hjort efter al sandsynlighed foretrækker, og som vi mest sigende kan kalde ”backlash-tænkning.” Denne tænkning er ikke særlig refleksiv. Kjærgaard sætter sin pointe på spidsen ved at sige, at det autentiske liv er et selvbedrag. Dette er selvfølgelig sagt ind i en specifik sammenhæng, hvor han understreger, at vores liv og hverdag er afhængig af teknologien og videnskaben. Forestillingen om, at der på den anden side af den teknologiske realitet findes et liv, der er mere autentisk, kalder han selvbedrag. Kjærgaard rammer her en afgørende nerve i diskussionen, som også Lystbæk har øje for. Lystbæk skriver, at der i selvrealiseringskulturen er et stærkt ideal om autenticitet, men at der heri også ligger en anerkendelse af, at forholdet mellem individ og samfund kan være problematisk. Han skriver, at vi i dag ikke kan tro på *identiteten* af det individuelt me-

ningsfulde og det kollektivt gode, fordi ”en sådan tankegang er udtryk for en urealistisk romantisk og stærkt problematisk forestilling om en tilbagevenden til fortidens små nærsamfund” (p. 303.) Lystbæk siger dermed også, at erkendelsen af, at individ og samfund kan forholde sig særdeles problematisk til hinanden, er en del af den moderne, individualistiske kultur og dermed også selvrealiseringskulturen. Det er således ikke en mulig forløsning fra den moderne individualisme at vende *tilbage*, heller ikke til de antikke middelhavskulturer. Forestillingen om en sådan tilbagevenden har mest af alt karakter af ufrugtbar kulturel konservatisme og manglende historiefilosofisk fundering. Lystbæk peger imidlertid også på en anden afgørende pointe, nemlig at konsekvensen af, at det i dag er vores oplevelser og følelser, der fungerer som kompas, og verden dermed i høj grad bliver reduceret til den *indre* verden, har bevirket en ulykkelig symbiose mellem en gruppe mennesker med svar-behov og en gruppe mennesker fra svar-industrien. I denne symbiose hersker forventningen om individuelle løsninger på problemerne, hvilket fører til at sociale, politiske og etiske forhold blandt andet reduceres til psykologiske problemer. Med andre ord findes der i denne kultur en omfattende *af-politisering* af det menneskelige liv. Og i det omfang, at vi medgiver de fleste forfattere i antologien, at mennesket altid allerede er indlejret i forskellige

sociokulturelle forhold, sprog, mv. er afpolitiseringen, som en følge heraf, naturligvis stærkt problematisk og svarene fra svar-industrien må nødvendigvis blive mangelfulde.

Samtlige forfattere er således enige om, at en afgørende uheldig konsekvens af samtidens individualisme og dens manifestationer, såsom selvudviklingsindustrien og oplevelseskulturen, er den *afpolitisering* af det menneskelige liv, der følger i kølvandet, og som bevirker, at vi ikke forstår endsige tager vores etiske ansvar og forpligtelse på os i forhold til den indlejring, vi er givet som vilkår. Det være sig indlejringen i den teknologiske realitet, sociokulturelle forhold, sproget, slægten, historien og ikke mindst ”de andre” – og her har Graakjær Hjort også en væsentlig pointe. Hvis spørgsmålet om det meningsfulde liv således skal stilles meningsfuldt må det stilles ud fra en refleksion over alle disse faktorer, mener antologiens forfattere.

Og her kan man tilføje, at hvis vi følger antologiens forudsætninger om det altid allerede indlejrede menneske, vil det ydermere være relevant med en aktualisering af *fornuften* og *viljen* som et modspil til den følelses- og oplevelsesorienterede kultur. Og her vil filosofien kunne bidrage til at være kontinuitetskabende uden, som der er tendens til i en personlighedsudviklende optik, at blive reduceret til terapi eller spirituel essentialisme.

Katja Brøgger Jensen